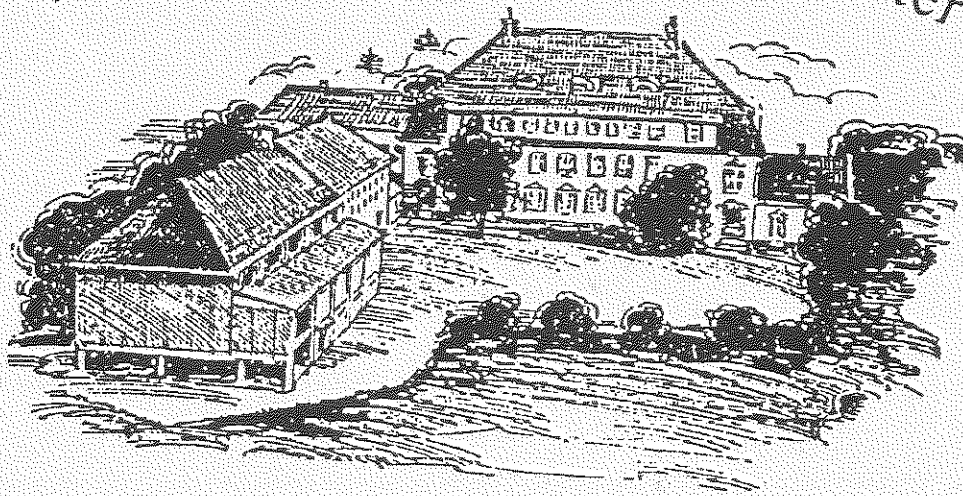

Småskriftserien nr. 2 1992

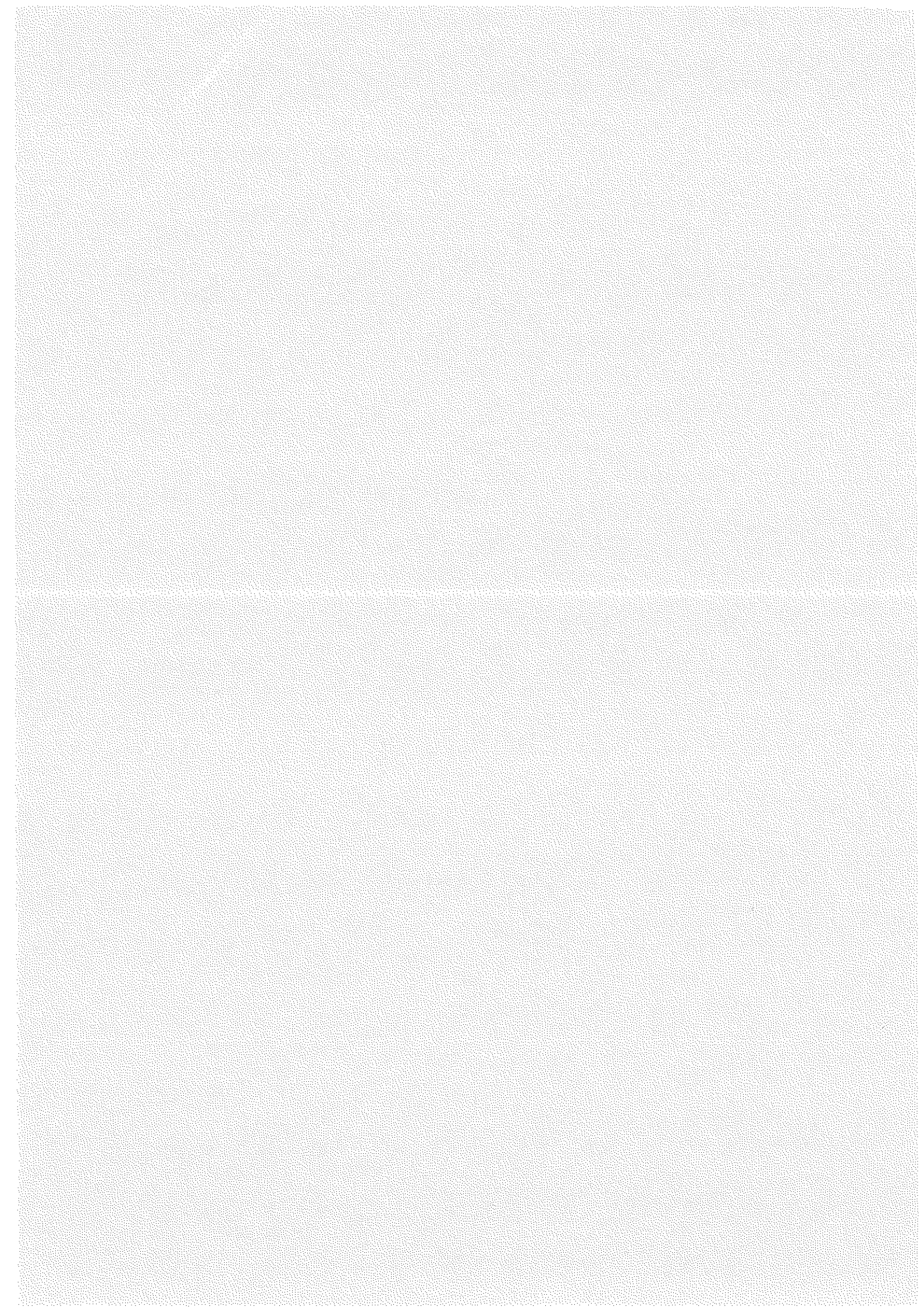
Kriminalomsorgens utdanningssenter

**KONFLIKTFORSTÅELSE
OG
LØSNINGSFORSLAG**

**KVINNELIGE FANGER
OG
NARKOTIKA**

ISSN 0803-9399

**KONFLIKTFORSTÅELSE
OG
LØSNINGSFORSLAG**

*

**KOMMENTAR TIL TILSVAR FRA
AUDUN TJORE VEDRØRENDE
KRIMINALOMSORGSAVDELINGEN
OG TR-PROSJEKTET**

*

**KVINNELIGE FANGER
OG
NARKOTIKA**

Utgiver: KRIMINALOMSORGENS
UTDANNINGSSENTER
Teisenv. 5

Tidsskriftadresse: Boks 6138, Etterstad
0602Oslo

Ansvarlig redaktør: Harald Føsker

Redaksjonsutvalg: Egil Larsen (redaktør), Yngve
Hammerlin

Sendes til alle fengselsanstalter og friomsorgskontorer i Norge.

Opplag: 1000eks.

Stoff som benyttes, står for forfatterens egen regning.

FORORD

Debatten om tjenestemannsrollen og metodisk arbeid i anstalt går videre i dette nummeret av Småskriftserien. Ragnar Kristoffersen gir Audun Tjore svar på hans siste artikkel i nr. 1, 1992. Redaksjonen er glad for at noen bruker tidsskriftet til debatt, men vi er usikre på om vi er istand til å yte en debatt rettferdighet. Tidsskriftet kommer så sjelden ut at mange lesere ikke husker forrige innspill i debatten. Vi tenker derfor i retning av å begrense debatter i den form vi til nå har praktisert. En mer aktuell "debattform" kunne være at redaksjonen heller utfordrer flere til å skrive om samme tema i samme nummer. Vi ønsker synspunkter på dette fra leserne. Debatten mellom Tjore og Kristoffersen avsluttes derfor i dette nummeret.

Redaksjonen har valgt å fokusere på to tema i dette nummeret: Konfliktforståelse og mulige løsningsforslag, og kvinnelige innsatte og narkotikabruk. Temaene henger ikke sammen i den forstand at de er skrevet som deler av en enhet. Vi har sett på dem som to ulike tema med stor aktualitet for kriminalomsorgen. Artiklene er lange, på mange sider, og drøfter problemstillingene tildels inngående. De er ment som en inspirasjon til videre tenkning og utvikling av allerede eksisterende praksis. Vi håper at temaene kan følges opp fra andre skribenter i seinere nummer av tidsskriftet.

Til slutt vil redaksjonen be leserne om å sende inn forslag til tema vi kan ta opp i kommende nummer. Vi har selv ideer, men kunne ønske oss en utvidet horisont. Vi ønsker alle lesere en god lesestund.

Egil Larsen
redaktør

Egil Larsen, KRUS
i samarbeid med
Wilhelm Meek Hansen, KRUS

KONFLIKTFORSTÅELSE OG LØSNINGSFORSLAG

Konflikter og kommunikasjon henger uløselig sammen. Kommunikasjonen har en strukturell del og en personlig eller individuell del. Den første er knyttet til hierarki og lederstil, maktstrukturer, ulike arbeidsoppgaver, organisasjoner, økonomi, offisielle og uoffisielle informasjonskanaler o.l. Den andre delen er det direkte samspillet mellom mennesker. Individene er ulike, vi har ulike personlighetsstrukturer, vi tenker ulikt, vi føler ulikt og vi handler ofte ulikt i tilsynelatende like situasjoner. Vi velger å se på disse sidene hver for seg.

KONFLIKTER MELLOM INDIVIDER

Innledningsvis kan vi stille spørsmålene:

Ser vi alltid det samme i felles situasjoner?

Oppfatter vi samme situasjon likt?

Tolker vi tilsynelatende like signaler fra andre likt?

**Persepsjon - vår egen
tolkning av virkeligheten.**

Den kunnskapen som finnes om persepsjon sier oss at vi slett ikke kan svare ja på spørsmålene ovenfor. Vi kan svare delvis ja på en del, men vi vet også at mennesker som har vært tilstede samtidig i en situasjon beskriver hva som har skjedd ulikt. Noen forstørrer eller forsterker enkelte deler, mens andre legger vekt på andre ting.

Det som oftest beskrives likt er fysiske ting som, hvem som var tilstede, hvor mange o.l. Men når vi skal beskrive prosesser, relasjoner og andres handlinger blir det mer komplisert. Likeledes blir ofte beskrivelsene ulike når

vi forklarer hvorfor noe hendte. Også beskrivelser av egne handlinger er annerledes enn hvordan andre beskriver oss. Denne ulike fortolkningen av våre omgivelser påvirkes av mange ting. Vår psykiske struktur har vi bygd opp gjennom et langt liv med mange forskjellige opplevelser. Vi har hatt ulik oppvekst med ulike omsorgspersoner, vi har vært involvert i ulike virksomheter og vi har utviklet ulike interesser. Utdannelse og yrkesrolle har også vært med på å forme oss. Faktorer som forskjellige livsfaser og hvor mye stress vi opplever påvirker vår oppfattelse i tillegg til alt annet.

Derfor er ikke vår oppfattelse av virkeligheten en passiv mottakerprosess, men en aktiv konstruksjonsprosess i hvert enkelt menneske.

På tross av at vi har en subjektiv verden i våre hoder eksisterer det i tillegg en objektiv verden. Vi kan alle beskrive at en stein faller, når vi ser det, eller at en ball er rund. Men vi kan få assosiasjoner til at en stein faller eller til den runde ballen. Disse assosiasjonene og tolkningene rundt hendelsene er subjektive. F. eks. vil en person som har skadet seg ved å få en fallende stein i hodet, kanskje tenke "fare" og "smerte" ved å se steinen falle. En annen person som ikke har hatt samme opplevelsen vil ikke få slike assosiasjoner.

Vår tolkning av omverdenen er preget av hva vi ser, hører, føler, osv. blandet sammen med egne interesser, behov, forståelse, erfaringer, forventninger og holdninger. Det skjer en utvelgelse, både bevisst og ubevisst, av sanseintrykk i hvert enkelt individ. Hvis det ikke var slik måtte vi til en hver tid oppfatte alt som skjedde rundt oss. Da ville vi bli overveldet av inntrykk. Hjernen ville ikke makte å bearbeide alle inntrykkene.

Når vi ser ting i bevegelse oppfatter vi bevegelsen som noe som er satt i gang av utenforliggende krefter. En barnevogn som triller på flatmark er dyttet i gang, en stein som farer gjennom lufta er kastet av noen o.l. Når vi derimot ser et menneske, tenker vi på aktivitet og handlinger som noe individet selv har

startet, utfra intensjoner om å oppnå et eller annet. Et menneske som åpner kjøleskapdøra, anser vi som regel for å være sulten, og at hans handlinger utføres for å stille sult og tørst. Dette foregår både i forhold til positive og negative handlinger. Har vi sett mer av et menneskes totale aktivitet flere ganger, begynner vi å oppfatte et mønster og tolker personen på en stabil måte. Selv om vedkommende handler annerledes i andre situasjoner opplever vi en sammenheng med det inntrykket vi allerede har dannet oss. Personer med aggressiv atferd, f.eks. mobbere, blir oppfattet som truende. Denne oppfatningen vil prege vår tolkning av vedkommende lenge, selv om personen forandrer atferd.

Måten vi oppfatter andres intensjoner i forhold til handlinger, er derfor en vesentlig faktor i vår forståelse av andre personer. Det er kjent at de fleste mennesker forklarer sin egen atferd ut fra at det er omstendighetene rundt som avgjør på hvilken måte de skal handle. En har lett for å oppfatte andre mennesker ut fra deres personlighet eller motiver. "Det var ikke annet å vente fra den kanten", sier vi, og har allerede etablert en forutinntatt mening uten egentlig å gå inn i saken.

Også følelsesmessige uttrykk hos andre får oss til å oppleve situasjoner på spesielle måter. Det behøver ikke å være noe vi tror den andre er klar over, men det påvirker vår oppfatning. Små ting som et smil, en grimase o.l. gjør at vi opplever tilsynelatende like situasjoner ulikt. Det non-verbale språket er av stor

betydning for hvordan vi tolker andre personer og situasjoner.

I en konflikt er partene ofte gjensidig overbevist om at ens egen tolkning av situasjonen er riktig, mens andre oppfatter den galt. Samtidig er det en vanlig opplevelse at en betrakter seg selv som forholdsvis samarbeidsvillig og innstilt på en rimelig løsning, mens motparten er uvillig og kun innstilt på å få sitt eget syn gjennom.

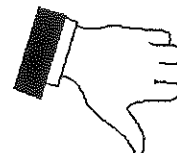
Når vi resonnerer oss fram til våre standpunkter trekker vi ofte slutninger og generaliserer på grunnlag av enkeltstående hendelser som vi gir vår personlige tolkning. Vi er avhengig av å skape sammenhenger i vår forståelse av omverden, selv om vi ofte gjør det på sviktende grunnlag. I forskning rundt vitne-psykologi er det fastslått at vitner legger til ting i sine forklaringer for at de selv skal forstå deler av hendelsen. Noen ganger styres vi av spørsmålene og andre ganger av opplysninger vi har om en sak, som vi ubevisst "vever inn" i vår forklaring.

Slike "for raske" slutninger skulle vi ønske at andre ikke vil dra i forhold til oss. Men uansett om vi er klar over dette eller ikke, meddeler vi ikke andre om grunnlaget for våre beslutninger. En av grunnene er at mye er ubevisst. En annen grunn er at "det ikke er vanlig" med slike forklaringer. I tillegg ønsker vi kanskje å skjule noe. Det kan derfor være vanskelig for andre mennesker å forstå bakgrunnen for hvordan vi har dannet oss våre

oppfatninger. Og når vi ikke kjenner til hvorfor andre reagerer som de gjør, blir det vanskelig å treffe folk hjemme med argumenter. Dette viser seg ved at vi noen ganger gir opp, "jeg har prøvd alt, men han hører ikke på fornuft". Når vi heller ikke kjenner alle egne bakenforliggende grunner til at vi reagerer som vi gjør, kompliserer det bildet ytterligere. Konfliktsituasjoner har ofte den virkning på oss at vi forsterker eller forsvarer egne meninger, og at vi i mindre grad enn ellers er villige til å etterprøve holdbarheten i det vi har kommet fram til.

Før vi går inn på mulighetene i kommunikasjonen mellom mennesker, skal vi se på noen vanlige måter å beskrive konflikter på.

Vinne/tape - strategien.

Strategien går ut på å vinne over motparten i konflikten. En slik strategi setter ofte en tilsynelatende effektiv stopper for en videre konflikt. Faren er imidlertid at man ikke gjør noe med konfliktgrunnlaget slik at uenigheten dukker opp seinere og er like ubearbeidet som før.

Denne strategien brukes en del av ledere og etterlater seg medarbeidere som har fått "diktert" en løsning ned over hodet på seg. En demokratisk avgjørelse hvor mindretallet sitter tilbake som tapere, trenger heller ikke være særlig effektiv i det lange løp.

Når det dreier seg om konflikter som virker

uløselige og hvor partene ikke greier å kommunisere med hverandre, er det ofte ikke annen løsning enn å skjære gjennom og ta en autoritær avgjørelse. En slik løsning kan enkelte ganger gi grunnlag for ny kommunikasjon mellom partene.

Tape/tape - strategien.

Her er utgangspunktet at partene må komme fram til et kompromiss. Kompromisset betyr at en befinner seg "midt på treet" når det gjelder pågåenhet og samarbeid. Målet er at en prøver å finne fram til en noenlunde akseptabel løsning for alle parter. Når en situasjon utvikler seg slik at en ikke kommer utenom et kompromiss, "faller ofte flere fra" i diskusjonen, og det innebærer automatisk at mange gode argumenter ikke kommer fram. Derfor er ikke kompromisset alltid å foretrekke. Grunnlaget for at en blir nødt til å komme fram til et kompromiss er lagt i konkurransen mellom ulike parter.

Dette er derfor knyttet til forholdsplanen i kommunikasjon. Kommunikasjon inneholder både et innholdsplan, saken, og forholdsplanen, forholdet mellom personer, som er knyttet til makt og hvem som skal bestemme.

Et kompromiss er noen ganger ikke til å unngå p.g.a. tidspress og for ulike interesser, men problemet blir ikke bearbeidet på et dypere plan. Derfor er kompromisset en tilstand som vanligvis ikke varer så lenge. Problemene dukker opp igjen og nye kompromisser må

inngås for en ny periode, uten at problemet løses. Kompromisset er sjelden en tilstand av felles interesser, men ofte en urolig balanse mellom ulike interesser.

Når problemene ikke løses i kompromisset kan det faktisk være med på å opprettholde dem. En eller flere av aktørene vil ofte bestemme tid og sted for neste konflikt utfra hvordan kompromisset ble utformet. Et kompromiss vil i neste runde føre til et nytt kompromiss, som igjen vil føre....

Skal man få brutt denne spiralen bør det derfor innføres spilleregler i systemet. En mulighet er å ta opp forholdsplanen i kommunikasjonen og prøve å innføre prinsippet om at det beste argumentet bør være styrende. Det innebærer at det ikke er så viktig hvem som kommer med den gode løsningen, men at den kommer. Da vil sannsynligvis flere bli tilfredse.

Vinne/vinne - strategien.

Først og fremst gjelder det å finne fram til årsaken til konflikten, klargjøre motsetningene og bygge videre på dette gjennom en god dialog hvor alle kommer til orde med sine synspunkter. Det er viktig å skape en åpen atmosfære slik at partene ikke føler seg presset til løsninger de egentlig ikke ønsker.

Denne strategien bygger på en del forutsetninger som innebærer at folk er i stand til å arbeide sammen for å finne felles løsninger, at

det er mulig å oppnå respekt mellom mennesker og at folk har forståelse for hverandres rett til å delta i beslutninger som har betydning for dem. I en slik strategi er nettopp forholdet mellom aktørene, hvem skal bestemme, og prinsippet om det beste argumentet, den beste løsningen ivaretatt.

Mulighetene i kommunikasjonen - "den gode samtale".

Det er nødvendig å bestrebe seg på å legge forholdene til rette for en effektiv kommunikasjon.

Forutsetningen er at vi er villige til å ta initiativ og opprettholde dialogen selv om det er vanskelig. Dersom vi bare er ute etter å vinne i dette spillet, vinne/tape-strategien, øker vi den andre partens forsvarsholdning og konflikten fortsetter. Nedvurderende utsagn, baksnakking, mobbing o.l., fører til samme resultat. Det er viktig at en holder seg til den konkrete saken og ikke lar de personlige motsetningene ta overhånd.

Et godt kommunikasjonsforhold er avhengig av om en greier å skape et tillitsfullt klima. Dersom en skal få en annen til å åpne seg, uten at vedkommende opplever trussel om å bli lurt eller avvist, forutsetter det en ærlig holdning fra alle parter. Vi må alle ta sjansen på å komme fram med følelser og tanker, og på den måten skape et klima som består av likeverd framfor nedvurdering. Det er nødvendig å være redelig i sine forslag om en konstruktiv løsning, og vise at en står fast på de beslutninger man blir enige om. Disse

beslutningene kan vi kalle "det bedre argument". "Det bedre argument" er ikke det beste argument som gjelder evig, men det er den løsningen som man anser best i øyeblikket - som skal gjelde framover til nye og bedre løsninger vedtas. Dette betyr at alle skal kunne komme med nye løsningsforslag og vite at de blir behandlet seriøst. Får man ikke denne opplevelsen slutter man også å være konstruktiv. En slik løsningsform i arbeidslivet har vært forslagskasser, hvor alle kan komme med forslag. Vi vet at de forslagene som fører til produksjonsøkning uten konflikter, lettest blir tatt på alvor. Forslag som tar for seg det psykososiale arbeidsmiljøet er det langt vanskeligere å forholde seg til. Argumenter som; "dette er jo bare den ene partens forslag", blir ofte brukt for å neglisjere ellers konstruktive tanker.

Både privat og i arbeidslivet har vi truffet personer som virker umiddelbart tiltalende på oss. Dette er ofte personer som ved sin væremåte har vist dyp interesse for oss og som har gitt oss en god følelse. Vi fikk en opplevelse at vi var verdt noe. Slike personer bruker det som kalles aktiv lytting. Det vi opplever er at de lever seg inn våre tanker og opplevelser. Denne innlevelsen kalles empati.

Noe vi også kan oppleve fra tid til annen er at motparten i en diskusjon ikke er ute etter å vinne diskusjonen, men derimot er mest opptatt av å vurdere andres standpunkter opp mot sine egne. Det er argumentene som teller og ikke hvem som skal bestemme

utfallet. I politikerdueller er dette ikke typisk, men bør være det der man er ute etter å løse konflikter, få oversikt over arbeidsmiljøet eller for å fram de mest kreative forslag. Det å være villig til å se en sak fra flere sider, ta andres standpunkter og opplevelser opp til seriøs egenvurdering kalles desentrering.

Det siste aspektet er begrepet universalisering. Det betyr at det man beslutter seg til, må være i overensstemmelse med de normer og regler som gjelder i samfunnet og på arbeidstedet. Det innebærer at avtaler som ikke kan gjelde alle eller som er uetiske ikke må bli løsningen. Det går an å få til løsninger som partene er villige til å ta ansvaret for, men som ikke er allment akseptable.

Et slikt eksempel er betjentene på en kontraktsavdeling som har med seg en gruppe innsatte på treningstur. Man blir enige om å treffes ved bilen et bestemt klokkeslett. De innsatte er i så ulik form at det er urimelig at alle løper samlet. Alle de innsatte har en kontaktbetjent. En av de innsatte klarer ikke å holde tida, han kommer 5 minutter for seint tilbake til bilen. Den innsatte får en advarsel, men det samme gjentar seg neste gang. Det oppstår en krangel mellom den innsatte og kontaktbetjenten. Filosofien på avdelingen er at de innsatte skal lære seg til å ta ansvar for egne handlinger og lære seg til å komme med konstruktive løsningsforslag. Den innsatte blir spurt om hva han tenker å gjøre med sitt problem. Han foreslår at de andre kan tøye ut i den tida han eventuelt kommer for

seint, han har ikke noe behov for uttøying, i tillegg bruker jo de andre tida til noe fornuftig. Kontaktbetjenten går med på å prøve denne løsningen, men ikke ut over 5 minutters venting. Kan denne løsningen gjelde alle de innsatte? Hva da hvis det blir flere som kommer for seint? Hva lærer den innsatte av sitt eget løsningsforslag? Slike løsninger tilfredsstillende ikke universaliseringsprinsippet, løsningen kan ikke gjelde alle de innsatte på avdelingen. Løsningen blir en privatisering av et problem som lett vil kunne gjelde flere. Og det er en løsning som lett vil kunne skape langt større konflikter.

Konfronterende kommunikasjon.

En god dialog vil også inneholde det som kalles personlig og upersonlig kommunikasjon. Den upersonlige delen handler kun om saken, og forholdet mellom de involverte holdes utenfor. Vi er kun saklige og ikke personlige. I konflikter vil det "å bare holde seg til saken" bli umulig i lengden. Dette kalles ofte en jeg-det-kommunikasjon og er knyttet til innholdsplanet. I arbeid, både med og sammen med mennesker, blir også den personlige delen et vesentlig element. Da kalles kommunikasjonen for en jeg-du-kommunikasjon. Bruken av jeg-formen inviterer ofte den andre til å være mer åpen. Jeg-budskapet virker i de fleste tilfeller ærlig og ikke så provoserende på andre som utsagn av typen, "du skulle gjort det annerledes når..", "du må huske på å aldri ta uten at

jeg..", o.l. Bruker vi først jeg-formen hvor vi uttrykker hva vi opplever, uttrykker vi vår indre tilstand, istedenfor å angripe andre først.

Konfrontasjonen i en dialog kan virke forsterkende på en konflikt. Men ved bruk av jeg-du-formen er det mulig å få til noe konstruktivt. Begrunnelsen for å konfrontere den andre med hvordan en opplever motparten er å få fram opplevelsesdimensjonen. Det er vanskelig å påvirke andre hvis de ikke får høre hvordan deres atferd oppleves av omgivelsene. Denne konfrontasjonen skal ikke være et angrep, men en beskrivelse av hvordan "jeg føler" når "du gjør". Begge parter må få uttale seg. Samtidig blir den en dialog hvor man snakker til mennesker og ikke om mennesker.

Konflikt og konfrontasjon.

Når både det rasjonelle og det følelsesmessige skal vektlegges i en situasjon, er det åpenbart at kommunikasjonen i en eller annen sammenheng må foregå direkte mellom de involverte. Likevel er det ikke selvsagt at de personer som er i konflikt med hverandre kan konfronteres med hverandre med en gang. I alvorlige konflikter, som f.eks. mellom mobber(e) og offer, er det noen ganger naturlig og noen ganger ikke. Ofte vil det trenge en "bearbeiding" av opplevelsene på konflikten hver for seg før konfrontasjon. I en slik alvorlig konflikt kommer ofte en tredjepart inn som megler/konfliktløser. Men også i mindre alvorlige

konflikter kan en egenbearbeidelse, f.eks. via drøftinger med tredjepart, være konstruktivt for partene.

Mange konflikter kan selvsagt løses ved egen hjelp, men mange vanlige konflikter vil trenge en tredjepart. Ikke sjelden er vi så fastlåste i våre forestillinger at en nøytral tredjepart vil være nødvendig, ikke som ren problemløser, men som medvirkende.

Prinsippene som blir foreslått nedenfor vil både kunne gjennomføres med en tredjepart tilstede eller uten. I de sammenhengene hvor det ikke er en tredjepart tilstede, bør man enes om spillereglene på forhånd.

Når det skjer en øyeblikkelig, direkte, konfrontasjon er det viktig at hver enkelt får si hvordan de opplever situasjonen. Denne innledende samtalen bør derfor starte med en vekslings mellom partene, hvor bare den som har ordet snakker. Er det flere involvert i konflikten, bør man gå runder rundt bordet. I alt for mange sammenhenger bryter vi inn for å forklare motparten at han har misforstått situasjonen. Vi har ikke tid, eller orker ikke å høre på at andre sier noe som kanskje vil være ubehagelig for oss. En streng "ordstyrer" kan være vesentlig i denne fasen, spesielt hvis konflikten er dyp eller det er flere deltakere. Partene er brakt sammen nettopp for å høre på hva de andre har opplevd. Dette kan bare skje ved at vi lytter. Alle vil få ordet etterhvert.

Er det en mobbekonflikt, er som regel ikke mobberen klar over hvordan ens atferd virker på den som er offer. Av den grunn må offeret først få uttale seg, etterpå får de andre si hvordan de opplever situasjonen. Utspørring og diskusjoner kommer etter at alle har fått sagt sitt. Det samme gjelder i de fleste konflikter, vi er ikke alltid klar over hvordan vi virker på andre. Er løsningsforsøket uten leder, er det vesentlig å være tålmodig. Denne informasjonen til hverandre, som ofte er følelsesladet, bør innebære at man lytter til hverandre uten en vinne-tape-strategi. Utgangspunktet for løsningsforsøket må være en vinne/vinne strategi hos begge parter. Det er viktig at alle parter prøver å sette seg inn i den andres situasjon og tenkemåte. Ved ledelsesstyrt konfrontasjon starter man derfor med en gjennomgang av formen på og spillereglene for den første delen av dialogen. Også hva slags forventninger man har til samarbeidet for å skape en konstruktiv prosess bør formidles.

En konflikt er en negativ samspillssituasjon hvor partene har høyst ulike oppfatninger av hva som foregår. Av den grunn må alle parters utsagn bli tatt opp seriøst. De involverte vil ofte forklare sin egen atferd på en måte som ikke stemmer overens med hvordan den oppleves av andre. Det er nettopp dette gapet som skal tettes. Partene skal få kjennskap til hverandres begrunnelser, og dermed kunne utvide sin mulighet til innlevelse i hverandres verden. Ved økt kjennskap til hverandre, økes mulighetene for et mer

konstruktivt samarbeid, hvis utgangspunktet er en vinne/vinne strategi. Derfor må alles forklaringer tas på alvor. Når partene får en opplevelse av at også deres utsagn er viktig, viser erfaring at det er lettere å komme fram til løsninger som alle kan akseptere. Det er viktig å huske på at konflikten skal forstås av partene, og deretter opphøre og at ingen behøver å tape ansikt på løsningen.

Den samme framgangsmåten er fornuftig selv om en "konfliktløser" skal involveres med hver av partene før de konfronteres med hverandre. Noen ganger vil det være fornuftig å bearbeide de involverte før de konfronteres. Dette kan gjelde både alvorlige og mindre alvorlige konflikter. I konflikter mellom "likemenn", spesielt hvis den har vært langvarig eller betyr mye for partene, kan veiledning før konfrontasjon føre til utvidet innsikt i en selv. Ofte er det fornuftig å bruke noen dager i en slik situasjon. En diskusjon med en tredjepart får oss ofte til å tenke ting etter samtalen, som det kan være lurt å snakke mer om i en ny samtale.

I alvorlige konflikter som f.eks. mobbing, kan mobbeoffrene ha for liten selvtillit til å si hva de mener om situasjonen i en direkte konfrontasjon. Andre kan være så aggressive at de er redde for å miste beherskelsen og atter andre kan mangle ord for hva de føler. Mange av de samme mekanismene er tilstede i konflikter mellom ledere og underordnede. I begge disse tilfellene er konflikten knyttet til at den ene parten har makt over den andre. Den ene situasjonen

innebærer uformell makt og den andre formell, men opplevelsen for "den underlegne" er ofte den samme.

I noen konflikter kan en, eller begge parter, ha et meget sterkt behov for å forsvare sine handlinger og legge skylda på motparten. Noen vil nekte å møte motparten fordi de ikke anser at det foreligger en alvorlig konflikt, eller at de er redde for å tape sin posisjon i gruppa hvis de skal forandre atferd. Problemene er mange, men en hjelp til egenbearbeiding på forhånd kan starte en konstruktiv prosess. Et vesentlig aspekt i konfliktløsning er at ingen "utenforstående" stjeler konflikten og prøver å løse den uten at partene treffes. Konflikten eier kun de involverte, og bare de kan løse den ved å lytte til hverandre. Konfliktløseren skal kun være den som sikrer at prosessen starter, at ingen overkjøres i arbeidet med løsning og at løsningen blir akseptabel for alle andre.

Ved løsning av en konflikt må både det emosjonelle og det rasjonelle fram fra begge parter. Dersom en konfliktløser "ordner saken" uten at partene snakker sammen, blir ikke det følelsesmessige berørt skikkelig. Forholdet mellom partene blir utelatt. Det er sannsynlig at det kommer fram følelser mellom den ene parten og konfliktløser i deres samtaler, men det er ikke i dette forholdet at følelsene først og fremst skal luftes. Følelsene som kommer fram i denne sammenhengen vil alltid være litt annerledes enn ansikt til ansikt med motparten i konflikten. Det vil ikke kunne unngås at en tredjepart tolker og bringer videre den enes opplevelser i "delvis forvrent form" til de andre involverte. En konfliktløsning uten konfrontasjon kan i verste fall lære mennesker som alltid kommer i konflikt med andre, at det ikke er så farlig om det skulle skje lignende ting seinere. Man slipper å forholde seg direkte til andres opplevelser og utsagn om ens egen oppførsel.

DEN STRUKTURELLE DELEN – EN MULIG LØSNING

Løsning via konfliktløser er som regel fornuftig med få involverte og der problemet i tillegg er avgrenset geografisk. Men når problemet er knyttet til hele arbeidsmiljøet og mesteparten av kommunikasjonen i organisasjonen er berørt, blir det langt mer uoversiktlig. Og jo flere grupper av ansatte og jo flere hierarkiske nivåer, jo vanskeligere.

Ingen har hele oversikten over det psykososiale arbeidsmiljøet. Noen kan tro at de har det, men ved intervensjon viser det seg at ingen vet alt. Noen vet mer enn andre, men helheten har ingen. Denne helheten kan man nærme seg ved at alle impliserte deltar i dialogen. Ved å lytte på hverandre kan alle deltakerne få fatt i langt mer av opplevelser og inntrykk som eksisterer i organisasjonen.

Denne forståelsen og erfaringen sier oss at heller ikke den utenforstående ekspertise har hele oversikten. Det innebærer at en nøytral ekspert, som fører samtaler og observerer over lang tid, kan få en større oversikt, men han/hun vil aldri få fram hele sannheten. En lang prosess med samtaler og observasjoner kan i verste fall bringe eksperten inn i miljøet som en av de involverte.

Løsninger fra eksperter, på

konflikter og bedring av psykososialt arbeidsmiljø, behøver derfor ikke å berøre alle. Denne løsningsformen mangler ofte den dimensjonen at ulike grupper av arbeidstakere blir nødt til å lytte direkte til hverandre. Istedenfor går all informasjon gjennom en tredje part. Det betyr at informasjonen kan bli omskrevet og at det følelsesmessige forsvinner.

Bare individene kan fortelle hvordan de opplever konflikter, mobbing og dårlig arbeidsmiljø. En samling av ansatte vil avsløre ulike opplevelser av tilsynelatende like situasjoner. Samtidig vil det være avgjørende for konfliktbearbeidingen at man kan fortelle hverandre hvorfor man handler som man gjør. Det er de som "eier" det psykososiale arbeidsmiljøet som kan redegjøre for hvordan det oppleves.

I arbeidet med løsninger vet vi også at motstridende parter har motstridende interesser, i forhold til forståelse og ideer for forbedring. Disse ulike oppfatningene bør brukes som det produktive grunnlaget for innsiktsskapende meningsutvekslinger om forståelse og tiltak. Denne innsikten skapes best ved å høre på hverandre, og ikke ved å få informasjonen tolket av andre.

Et annet moment er bruken av språket. Hva slags språk er

dominerende på en arbeidsplass? Som oftest er det slik at ledelsens språk har lettest for å få størst legitimitet. Noen yrkesgrupper bruk av språket kan derfor risikere ikke å bli tatt på alvor.

Deres måte å uttrykke seg på forteller likevel den hverdagsvirkeligheten de opplever. Når språket skal "oversettes" via eksperter forflates det ofte og ulike nyanser forsvinner. Det er disse nyansene som viser den følelsesmessige dimensjonen. "Det korrekte" språket gjenspeiler i en slik tolkning som regel bare den rasjonelle delen. Grunnen til å ta med dette er jo nettopp at konflikter og opplevelsen av det psykososiale arbeidsmiljøet er knyttet til det emosjonelle. Vår intensjon er derfor mest mulig å skape den maktfrie dialog, hvor alle hører på alle uten avbrytelser og hvor alle tanker og følelser kommer fram ved at man ser og hører hverandre.

En måte å nærme seg de maktfrie dialog er å bruke det som kalles en "Dialogkonferanse". Navnet indikerer en dialog mellom personer og ulike grupper av yrkesaktive. Denne modellen er ment for en større gruppe av arbeidstakere, f.eks. en avdeling eller en hel bedrift. Av den grunn trenger også konferansen en ledelse.

Gjennomføring

Utgangspunktet for alt forandringsarbeid er at et flertall av medlemmene mener at det bør gjøres noe med den måten de arbeider sammen på. Innledningsvis innhenter ledelsen for konferansen opplysninger om hva som er

problematisk og hva ulike grupper ønsker å bearbeide. Det betyr at det er nødvendig med et forarbeid i gruppene av arbeidstakere. Det er viktig i denne innledende fasen at alle kommer med en uttalelse, enten skriftlig eller muntlig. En spørreundersøkelse eller lignende kan være et hjelpemiddel på dette stadiet. Grunnen til at vi ikke alene velger spørreundersøkelse framfor andre ting er at en slik undersøkelse blir en styrt informasjonsinnhenting. Vi anser det som vesentlig at de problemstillingene som kommer fram, i størst mulig grad skal være noe de enkelte gruppene er opptatt av selv.

Homogene grupper

Den første delen av konferansen er de homogene gruppene. Dette er grupper av ansatte som jobber med det samme eller som samarbeider mye. Disse gruppene er plukket ut på forhånd. Det vil si at ledelsen diskuterer for seg, mellomledere for seg, kontorpersonale for seg, osv. Begrunnelsen for denne oppdelinga er nettopp den maktfrie dialog. På dette stadiet skal alle kunne si det de mener og føler uten "å være redd for" at en overordnet kan blande seg inn. Samtidig diskuterer man med arbeidskolleger som har en felles hverdagsvirkelighet og som snakker samme språk.

Den innhentede informasjonen bruker konferanseledelsen som forslag til diskusjonstema i de homogene gruppene. For at alle konferansedeltakerne skal diskutere noe felles er det viktig at de bruker disse felles

forslagene. Det er imidlertid helt åpent å diskutere andre tema i tillegg til de foreslåtte.

Denne fasen blir en kartlegging av hvordan de enkelte individene og gruppene opplever det psykososiale arbeidsmiljøet. Denne gjennomgangen skal knytte egne opplevelser til konkrete hendelser. De personlige reaksjonene skal komme fram i denne fasen. Det er av betydning at alle får komme til orde etter tur. Vi bruker derfor runder i gruppene før diskusjonen slippes løs. Når kartlegginga er over skal det diskuteres hva slags miljø og kommunikasjon man ønsker i framtida. De ulike momentene skrives opp for seinere presentasjon i plenum.

Plenum

Når de ulike gruppene presenterer sine problemstillinger i plenum er det ikke lov å starte en diskusjon. Plenum kan kun stille spørsmål til oppklaring av uklare momenter. Under presentasjonen noterer konferanseledelsen opp det som gruppene ønsker å jobbe videre med. Deretter samler man problemstillinger som ligner hverandre. Disse presenteres deretter for plenum. Det er disse "fellesproblemene" som skal diskuteres videre.

Hetrogene grupper

Nå skal momentene som konferanseledelsen har klassifisert diskuteres. Diskusjonen foregår i hetrogene grupper, grupper som er satt sammen på tvers av arbeidsoppgaver og ansvar. Gruppene skal

prioritere hvilke problemstillinger de ønsker å jobbe videre med. Den prioriterte rekkefølgen skrives ned for presentasjon i plenum.

Plenum

Heller ikke ved denne presentasjonen skal det være noen diskusjon i plenum. Diskusjonene skal foregå i gruppene. Under denne presentasjonen prøver konferanseledelsen å klassifisere problemene enda mer hvis det er mulig.

Deretter skal det dannes grupper etter interesse for hvert tema. Deltakerne på konferansen melder seg derfor på tema for videre arbeid.

Interessegrupper

De ulike interessegruppene skal, på konferansen, utarbeide "grove" handlingsplaner som bør inneholde et mål, en tidsplan, konkret hva som må gjøres og ansvarsfordeling. Denne planen skrives ned for presentasjon i plenum. Planen må ikke være for omfattende eller detaljert. På ny er det tilbakemelding til plenum, også denne gangen uten diskusjon.

Prosjektgrupper

Det hele avsluttes med at det velges prosjektgrupper, utfra momentene fra interessegruppene. I dette videre arbeidet, som skjer etter at konferansen er over, vil det selvfølgelig være rom for mye diskusjon. For å skape en forpliktelse til konferansen bestemmes det første møtet i plenum.

Samtidig bør prosjektgruppene fortelle konferansedeltakerne hvordan de har tenkt å rapportere fra sitt arbeid til de øvrige ansatte.

Forslagene som utarbeides i prosjektgruppene må være realiserbare. Det er meget viktig at man lykkes med det man setter i gang. Forslagene skal stiles til ledelsen som har et ansvar for det psykososiale arbeidsmiljøet. Ledelsen skal samarbeide med arbeidsmiljøutvalget ved igangsetting av tiltakene.

En slik konferanse vil ofte trenge en hel dag, noen ganger to. Vår erfaring tilsier også at veldig mange sider ved arbeidsmiljøet blir belyst, spesielt tema som mobbing, baksnakking og dårlig kommunikasjon. Det vesentlige ved en slik konferanse er at man forplikter seg ovenfor hverandre, og at alle får

høre om eventuelle problemer og opplevelser. Det er ikke lett å fortsette med negativ atferd etter en vellykket konferanse. Alle kjenner problemene og vil derfor også gjenkjenne negative tendenser.

Et arbeidsmiljø er hele tiden i utvikling og forandring. Kanskje er det fornuftig med en slik konferanse hvert år? Erfaringer viser at neste konferanse graver dypere enn den forrige. Det er ikke alltid like lett å komme fram med "alt" første gangen. En slik konferanse kan selvsagt mislykkes, men vår erfaring tilsier at en godt forberedt konferanse, hvor deltakerne har ønske om forbedringer, alltid gir noe, som regel mye. Mislykkes man med den første konferansen er det bare å prøve en til. Det har vist seg vellykket der man har feilet første gang.

Litteratur:

- Svein Stensaasen og Olav Sletta: Gruppeprosessen. Universitetsforlaget 1991.
- Arne Ebeltoft: Psykososialt arbeidsmiljø i praksis. Tano 1990.
- Lars Løvlie: Det pedagogiske argument. Cappelen 1984.
- Lauvås og Handal: På egne vilkår. Cappelen 1982.
- Geir Kaufmann: Problemløsning og kreativitet. Cappelen 1980.

KOMMENTAR TIL TILSVAR FRA AUDUN TJORE VEDRØRENDE KRIMINALOMSORGS-AVDELINGEN OG TR-PROSJEKTET

I småskriftserien nr. 1 1992 har Audun Tjore et tilsvarende til mitt debattinnlegg vedrørende Tjores tidligere redegjørelse for Tjenestemannsrolleprosjektet i samme serie. La meg bare kort minne om mitt hovedpoeng:

Det sentrale i mitt innlegg er forholdet mellom effektiviseringsarbeid og utviklingsarbeid generelt, i dette tilfelle konkretisert som forholdet mellom økt plassutnyttelse og arbeidet med å utvikle tjenestemannsrollen. Dette er en ny og viktig problemstilling for et fengselsvesen som i mange år nærmest har vært fritatt for resultatkrav, samtidig som det generelt er vunnet sparsomt med erfaringer m.h.t. den type utviklingsarbeid som TR-prosjektet representerer. Det er derfor viktig at ethvert påviselig motsetningsforhold mellom kvalitative målsettinger (her tjenestemannsrolleutvikling) og mer kvantitative målsettinger (her økt plassutnyttelse) blir forsøkt dokumentert og analysert, slik at etaten kan gjøre seg opp en kvalifisert mening om hvilke konklusjoner man i så fall bør trekke av et slikt motsetningsforhold. Skal Kriminalomsorgsavdelingen kunne "lytte til ytre etat", som Tjore forventer, må ytre etat også være i stand til å "henge bjella på katten"

slik at departement og ytre etat kan få en dialog. Hvis ikke ender man opp med å vedlikeholde uheldige oppfatninger om at ytre etat og departement er to fundamentalt forskjellige "verdener" med forskjellige virkelighetsoppfatninger. Bortsett fra at Tjore gjentagne ganger hevder at han og andre i ytre etat kjenner "virkeligheten" (underforstått: departementet gjør det ikke), kan jeg ikke se at Tjore lykkes særlig med å underbygge hvilke problemer arbeidet med å øke plassutnyttelsen har skapt for TR-prosjektet.

Han nevner riktignok "voldtekten av Bergen landsfengsel", uten å utdype dette nærmere. Igjen er det vanskelig å vite hva Tjore tenker på her, men det er riktig at tempoplanen for inntaket av innsatte ble noe fremskyndet, og at det i den forbindelse også ble overført noen innsatte fra østlandet for å fylle opp ledige plasser i en overgangsperiode. Dette medførte enkelte problemer for noen av de berørte innsatte, men jeg kan ikke se hvilke problemer dette skulle ha skapt for tjenestemannsrollen, bortsett fra at det ble nødvendig med en raskere iverksettelse og tilpasning av drift og rutiner. Hovedbegrunnelsen for

forseringen av inntaket ved Bergen var etter min mening likevel riktig. I en situasjon med flere domfelte i soningskø og ikke minst varetektsinnsatte i politi-arrest med uverdige forhold, var det uforsvarlig å opprettholde en "defensiv" inntaksplan med mange ledige plasser i et nytt og moderne fengsel med alle fasiliteter, mens andre skal stå i soningskø eller ligge på arrestcelle.

Eksempelet viser faktisk betydelig grad av samsvar mellom målsettingen om en menneskelig fangebehandling og en mer effektiv utnyttelse av fengselsvesenets ressurser. At enkelte menneskelige hensyn ble skadelidende, var kanskje uungåelig, men kriminalpolitikk handler ofte om å prioritere mellom flere hensyn. Eksempelet berører et generelt moraldilemma, hvor svaret på slike spørsmål bare kan gis utifra en konkret vurdering i konkrete tilfeller. Og her må vi også respektere individuelle meningsforskjeller.

Påstanden om at Kriminalomsorgens egne folk skal ha hevdet at plassutnyttelsen går foran menneskelige hensyn, får en ganske annen og mer nyansert mening forstått på bakgrunn av ovennevnte, dersom det stadig er riktig at noe slikt skal ha blitt uttalt på inspektørkonferansen i Drammen i 1990. For ordens skyld: Departementet er noe mer enn hva enkelte representanter måtte finne på å si i ulike fora, med fare for å bli misforstått. Som en generell påstand er den imidlertid stadig like uriktig, og som sådan har den aldri vært departementets syn.

Tjore kommenterer de resultattallene jeg viser til ved å vri litt på en velbrukt analogi om statistikkens begrensninger. Han sammenligner statistikk med en lyktestolpe som lyser opp et begrenset område for en full (?) mann.

For det første er det fullt mulig å være edru under et begrenset lysområde.

Dessuten vil jeg jo tro at det tross alt må være bedre å befinne seg i et opplyst, om enn begrenset, område enn å vandre videre i mørket, dersom dette er alternativet.

Retorikk til side: Tall må selvsagt brukes med vett.

Jeg har derfor heller ikke påstått at de resultattallene jeg viser til nødvendigvis beviser noe som helst utifra strenge vitenskapslogiske krav til bevisføring. Forsiktig som jeg er av natur, nøyer jeg meg derfor med å konstatere at tallene gir en meget sterk indikasjon på at det på flere områder ikke har oppstått noen resultatkonflikt mellom plassutnyttelse og andre målsettinger.

Bevisbyrden hviler m.a.o. på den som inntar det motsatte syn.

Min konklusjon bygger forøvrig også på følgende enkle vurdering av konsekvensene av å utnytte fengselsplassene 95 % i stedet for 90 %:

Den normale driftsenhet i et lukket fengsel består av en fengselsavdeling med et antatt gjennomsnitt på 18-20 fengselsplasser. Dette gjelder for ca. 70 % av den totale fengselsmassen. For enheter av denne størrelse vil en differanse på 5 prosent i belegget utgjøre én innsatt fra eller til. Med et belegg på 95 % vil

en avdeling med 20 plasser normalt ha 19 innsatte. Med 90 % utnyttelse vil belegget normalt være 18. M.a.o En plass vil normalt stå ledig og gi albuerom for nødvendige improvisasjoner, samtidig som det vil være én mer i fangefellesskapet og et ekstra kryss på kostlista og dagpengelisten. Med mindre man er freidig nok til å hevde at denne prosentforskjellen alltid vil bestå av notoriske bråkmakere, har jeg vanskeligheter med å forestille meg hvordan én fra eller til av 18 til 20 innsatte på noen som helst systematisk måte skulle kunne klare å ødelegge et metodisk arbeid med tjenestemannsrollen, enten dette arbeidet skjer i eller utenfor avdelingen.

Når det gjelder de åpne anstaltene, er situasjonen annerledes, men der har ennå ikke plassene vært utnyttet mer enn litt over 90 % i gjennomsnitt.

Tjore etterlyser flere nye fengsler som eneste løsning. Fengselsvesenet er faktisk tilført 255 plasser siden sommeren 1990, en nokså dramatisk økning på over 10 %. Flere nye fengsler og utvidelser er under planlegging, men disse vil ikke løse dagens soningskø-problem.

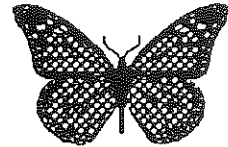
Det er heller ikke uten videre riktig å si at kriminaliteten er økende. Den registrerte kriminaliteten (etterforskede forbrytelser) gikk faktisk ned i 1990. Anmeldte lovbrudd gikk ned med 7 % første halvår 1991 i forhold til samme periode i 1990 (foreløpige tall fra SSB). Fengselsvesenets plassproblem skyldes hovedsaklig at samfunnet straffer og varetektsfengsler mer enn før, samtidig som vi opplever ulikt regionalt press på plassene. Det kan tenkes flere løsninger på disse problemene. Men det er en annen debatt.

Artikkelen er skrevet med utgangspunkt i et hovedfagsarbeid på NIH.

Knut Andersen, KRUS

KVINNELIGE FANGER OG NARKOTIKA

Bredtveit Fengsel og sikringsanstalt

Historisk utvikling

Etter hvert som lemlestelsens og henrettelsens tid var forbi på slutten av 1600 tallet, oppretter myndighetene institusjoner for kriminelle. Slaveriene hadde eksistert en tid og i tillegg får vi de første tukthusene i årene 1735 - 1789. Tukthusene gir oss den første historiske indikasjon på at det var forskjell på behandlingen av kvinnelige og mannlige fanger. Alle kategorier kvinnelige fanger kom på tukthus, sammen med unge kriminelle og menn som ikke var dømt til straffarbeid. Kvinner som hadde begått grove forbrytelser ble altså ikke dømt til straffarbeid.

I følge Straffeanstalt-kommisjonen av 1837 var forholdene i de første tukthusene svært dårlig. Det var bestemt at kvinner og menn skulle holdes adskilt, men dette lot seg ikke gjennomføre i praksis. Det var også vanlig at kvinnene sonet sammen med sine barn. (Bugge 1969) Kommisjonens kritikk resulterte i at det ble foreslått å bygge et eget kvinnefengsel i Kristiania med plass til 240 fanger. (fengslet ble ikke bygget)

Fra 1881 tar Kristiania tukthus imot kvinnelige fanger fra hele landet.

Denne sentraliseringen førte til at enkelte kvinner fikk lang avstand til sine nærmeste og sitt nærmiljø. I juni 1884 får vi en lovendring hvor det blir gitt anledning til utvidet bruken av cellestraff. Plassering av fangene på celler gav fengselsmyndighetene anledning til å foreskrive såkalt eneromsbehandling på enkelte fangekategorier. (lov av 26 juni 1893) Kvinnene var de første fangene hvor alle kategorier kunne bli plassert på eneromsbehandling. (lov av 31. mai 1900.)

Spørsmålet om å få en egen kvinneanstalt kom på ny på dagsorden i 1903, men nå var plassbehovet nede i 150 plasser. (anstalten ble ikke bygget) I 1936 ble den gamle kvinneanstalten i Oslo solgt og byggearbeidet på et nytt kvinnefengsel startet våren 1938 i Bærum, fengslet skulle ta imot 90 kvinnelige fanger. For å løse det umiddelbare behov for kvinnelige fengselsplasser ble Bredtveit gård, som

opprinnelig var et lære hjem for unge gutter, valgt som en midlertidig løsning til kvinnefengslet sto ferdig. Under krigen benyttet okkupasjonsmakten Bredtveit som fengsel. De fleste fangene var menn, men det satt også noen få kvinner der. Resten av de kvinnelige fangene ble overført til forskjellige mindre fengsler utover i landet. De fleste havnet på Sel hjelpefengsel i Gudbrandsdalen. Etter krigen foreslår justisdepartementet at Ila ikke skulle benyttes som kvinnefengsel, "fordi behovet for kvinnelige celleplasser ikke var påtrengende." (St. prp. nr. 1, 1949)

Fra Straffekommisjonens forslag om å bygge et eget kvinnefengsel med plass til 240 fange (1841), fram til 1950 årene sank behovet for kvinnelige celleplasser dramatisk. I 1925 - 26 var middeltallet for kvinnelige fanger og tvangsarbeidere for hele landet 127, eller 8,4% av det totale fangetallet. I 1954 - 55 var antallet sunket til 48, eller 3% av fangebefolkning. På Bredtveit var middeltallet i 1954 - 55 nede i 23. (Reformer i fengselsvesenet. Innstilling Oslo 1956, tab.76 s.176-187)

Middeltallet for hele landet er i 1992 kommet opp i tallene fra 1920 årene med ca. 130 kvinnelige fanger. Prognosene fremover tilsier at det vil være behov for stadig flere kvinnelige soningsplasser. På kort sikt mener "Kvinnesoningsutvalget" (1989, s.523) at behovet vil være på mellom 60 - 70 plasser. Vi er m.a.o. på vei mot tilstanden fra 1800 tallet da behovet var over 200 kvinnelige soningsplasser. (Merk,

befolkningensmengden i Norge 1850 ca. 1,5 millioner, i dag 1992 ca. 4,3 millioner).

Bredtveit fengsel og Sikringsanstalt, som i utgangspunktet var en midlertidig løsning, er i dag sentralanstalt for kvinnelige fanger. Fengslet har i 1990 utvidet fangekapasiteten fra 37 til 55 plasser, 10 av plassene gjelder opprettelsen av Østensjøveien frigangshjem.

Fangebefolkningen

Vi kan via sosiologiske undersøkelser anskueliggjøre noen fellestrekk hos fanger som har sittet i fengsel, og som sitter inne i dag. Videre er det også mulig å antyde hvem som i fremtiden vil befolke våre fengsler.

"Kvinnesoningsutvalget" (1989, s.153) peker i sin sluttrapport på at antall utenlandske kvinner vil øke sterkt i de nærmeste årene. I dag (7/5-1992) utgjør utenlandske fanger i perioder ca. halvparten av innsatte på Bredtveit, en klar øking som bekrefter utvalgets prognoser. (ref. u. dir. Hilde Lundebø, Bredtveit)

Kriminalpolitiske beslutninger er i høy grad med på å bestemme fangebefolkningens sammensetning. Dersom politikere, nasjonalt og internasjonalt, besluttet å sende utenlandske kriminelle tilbake til sine hjemland, vil selvsagt norske fengsler være befolket av norske fanger. Et annet perspektiv som har betydning, og som er med på å styre de politiske beslutninger, er den sosialhistoriske ut-

viklingen. På 1600 - 1700 tallet var tigging, nasking, og barnedrap mest utbredt blant kvinnelige kriminelle. Urbaniseringen på 1800 - 1900 tallet førte bl.a. til økt prostitusjon og alkoholisme, virksomheter som i særlig grad kriminaliserte kvinnen. I vår egen tid og de siste 20 årene har narkotika kommet inn på den kriminalpolitiske arena. Samfunnet har besluttet å kriminalisere kjøp og salg av narkotiske stoffer og domstolene gir lange fengselsstraffer for denne type kriminalitet. I dag har flesteparten av de kvinnelige fanger en eller annen tilknytning til narkotikavirksomhet.

I tyveårsperioden mellom 1923 og 1943 var det ca. 9 siktelser for drap hvert år, av disse var ca. 4 barnedrap. Kvinner var ofte knyttet til barnedrap i forbindelse med uønskede fødsler. Etter krigen sank antall barnedrap, og var i perioden 1971 - 79 nede i 0,3 drap pr. år. I samme periode økte drapssiktelser generellt. I 1989 var 49 personer siktet for drap, hvorav 9 eller 21 % var kvinner. I forhold til det totale antall siktelser dette året (20792) utgjorde kvinnene ca. 4,2 %. Tallene er små og varierer fra år til år, men det er en økende tendens til at flere kvinner begår drap. (Christie N. 1989 s. 56 - 57) Kriminalstatistikk 1989 s. 53 - 54).

Høye strafferammer for narkotikavirksomhet og et økende antall drapssiktede kvinner medfører at lengden på tiden kvinnelige fanger soner har økt de seneste årene.

Fangene på Bredtveit, januar 1991

I følge Høigård (1988) er innholdsanalyser av kvinnelige fanger i Norge og i verden forøvrig mangelfull, både når det gjelder deres sosiale livssituasjon og den sosiale rekruttering. Årsskiftet 1990-91 foretok undertegnede en større registrering av kvinnelige fanger på Bredtveit. Registreringen er grunnmaterialet til en hovedfagsoppgave ved Norges Idrettshøgskole. Arbeidstittelen er: **Kvinnelige fanger, narkotika - helse og fysisk aktivitet.** Undersøkelsen har det samme metodiske utgangspunkt som registreringen knyttet til Leiraundersøkelsen, (Hammerlin, Gustavson og Såheim, 1991). I denne artikkelen vil bakgrunns materialet (demografiske data) og data knyttet til narkotikabruken blant kvinnelige fanger bli presentert. Tilstandene kan ha endret seg etter min undersøkelse. Drøftingene i forhold til mine tall sier derfor noe om hvordan tilstanden var ved årsskiftet 90 - 91.

Fangetallet på Bredtveit da undersøkelsen startet var 41 fanger, av disse var 33, eller 80,5% av fangene med i undersøkelsen. Det er m.a.o. ikke et tilfeldig utvalg fanger (i statistisk forstand) undersøkelsen gjelder bare kvinnelige fanger på Bredtveit fengsel og sikringsanstalt ved årsskiftet 1990-91. Fangene er representert fra alle avdelingene i fengslet. I henhold til eksklusjonskriteriene og drop out, mangler 3 fanger fra avd. II og 5 fanger fra avdeling III.

Fangenes alder

Over halvparten av fangene er over 30 år. Alderen varierer fra minimum 18 år til maksimum 51 år.

Nasjonalitet

Undersøkelsen omfatter 29 norske og 4 fanger med utenlandsk statsborgerskap. Av utlendingene kommer to fra afrikanske land og to fra europeiske land.

Sivil status

Av det totale antall var bare 3 fanger gift, mens 6 var samboere. Resten (24 fanger) var alene. (enslige, skilte eller enker).

Skolegang/yrke

Kun 5 fanger har eksamen fra videregående skole, 22 har ungdomsskolen eller mindre, resten (6) har forskjellig yrkesutdanning. Av de med arbeidslivserfaring (n=30) dominerer serviceyrket. I gjennomsnitt har fanger med arbeidslivserfaring 4.9 års yrkesaktivitet bak seg før fengslingen.

Kriminalitet

I forhold til kriminell belastning var hele 19 fanger straffet tidligere.

Av residivistene har 14 vært fengslet 2 eller flere ganger. Tidligere kriminelle forhold dreide seg for 90% om narkotikalovbrudd. Nesten halvparten (16) av fangene er siktet eller dømt for narkotikaforbrytelser, og 9 for drap. Disse to kategoriene utgjør 75% av fangene. Fanger med utenlandsk statsborgerskap var alle siktet eller dømt for overtredelse av paragraf 162 i straffeloven. (narkotikalovbrudd) Ser vi på norske statsborgere i undersøkelsen (n=29) var ca. 30% dømt eller siktet for drap.

Lengden på dommene (n=23) lå i gjennomsnitt på 40,2 måneder.

Fengselsopphold

Tiden fangene har vært i fengslet stiger fra avd. III, som er en såkalt inntaksavdeling, til avd. I og II som inneholder en blanding av varetektsfanger og fanger på dom. På avd. IV (en ren kontraktsavdeling) sitter fanger med lengst fengselsopphold bak seg.

Varetektsfangene (n=11) har i gjennomsnitt sonet 3,5 måneder. De fleste har sonet 3 måneder eller mindre, en fange har sonet varetekt i ca. et år.

KONTRAKTSONING PÅ BREDTVEIT

To hovedtendenser

Kontraktsoning er et av mange tiltak for å minske stoffbruken i fengsler. Bredtveit har tre alternativer innenfor fengslets generelle virksomhet. Fangen kan sitte på individuell kontrakt (avdeling I og II og III), egen kontraktsavdeling, (avdeling IV) og åpen kontraktsoning på Østensjøveien.

I sin analyse "om kontraktsoning" (1991) skiller Yngve Hammerlin mellom to hovedtendenser i hvordan kontraktsoningen drives i de enkelte anstaltene.

1. Den begrensa snevre varianten hvor hovedmålsettingen er å skape et rusfritt miljø uten at det eksisterer en sosialpedagogisk ide som binder de ulike virksomhetene på avdelingen sammen.

2. Den utvida kontraktsformen, med en idealistisk målsetting. Denne formen drives ifølge Hammerlin etter sosialpedagogiske prinsipper hvor den utvida målsettingen er å utvikle den enkelte fanges personlige kapasitet gjennom virksomheter som har en felles idemessig forankring.

Når disse to hovedtendensene er presentert er det nødvendig å påpeke hva som er virkelighetens verden, om dette sier Hammerlin følgende: "-i realiteten vil det være svært få av disse reine typene. De fleste vil plassere seg i en "gråson" eller på en gradert skala som går i den ene eller andre retninga. De kvalitative forskjellene er

også store." (Om kontraktsoning, Hammerlin 1991 s.4)

Kontraktsavdelingen - avd. (IV)

Kontraktsavdelingen (avdeling IV) på Bredtveit ble tatt i bruk i juni 1986. Den ligger i administrasjonsbygningens andre etasje og har ialt 9 plasser. Rommene er store (15m) og ligger slik til at man fra vinduene - som er uten gitter - har utsikt over Oslo by. Rommene er utstyrt med kjøleskap, vask og farge-TV. Fellesrommet er utstyrt med farge-TV, og et moderne kjøkken.

Kontraktsavdelingen er åpen for fanger som soner dom og sitter på sikring.

Hovedformålet med avdelingen og virksomheten der er å hjelpe fanger ut av stoffbruken, men avdelingen tar også imot fanger som ikke bruker narkotika. Som kontrollmiddel anvendes hyppig bruk av urinprøver. Fangene på avdeling IV har flere permisjoner, større personlig frihet, og flere aktivitetstilbud enn kontraktsfanger som sitter på de øvrige avdelingene i fengslet.

Med utgangspunkt i Hammerlins analyse bør det være av interesse å se på det kvalitative innholdet som preger driften av kontraktsavdelingen på Bredtveit. Kvinnesoningsutvalget (1989) gav følgende beskrivelse av avdelingen: "Strukturelle problemer, indre

stridigheter og motsetninger i anstalten og bemanningsvanskeligheter, har også ført til komplikasjoner for avdelingen - spesielt i forhold til aktivitetsgjennomføring. Både fanger, ledelsen og betjenter har poengtert dette. De har understreket nødvendigheten av at kontrakttilbudet utvikles i den forstand at man får et mer gjennomarbeidet og velfundert opplegg. Det må få et

klarere sosialpedagogisk innhold, der det er samsvar mellom målretting og innhold."

(Kvinnesoningsutvalget 1989 s.449)

I januar 1991, da min egen undersøkelse ble gjennomført, var det ikke foretatt noen strukturelle eller innholdsmessige forandringer vedrørende driften av kontraktsavdelingen som skulle ha betydning for soningssituasjonen for fangene på avdelingen.

NARKOTIKABRUK BLANT KVINNELIGE FANGER

Noe om det vi vet

Kvinnesoningsutvalget (1989) gir en grundig fremstilling av problemet ved å vise til en rekke undersøkelser og rapporter. Vesentlig i utvalgets redegjørelse er undersøkelsen "Narkotikabruk blant innsatte i fire norske fengsler" foretatt av Lindberg m. fl. (1988) Utvalget poengterer at såvel illegale som legale stoffer blir brukt for å løse grunnleggende sosiale, psykiske og fysiske problemer. I følge utvalget må Stoffbruken ikke bare reduseres til å fokusere på den enkeltes bruk av rusmidler. Men at man foretar en helhetstenkning. "Stoffbruket er et forsterkende delproblem for den enkelte som krever et sosialpedagogisk opplegg og en helse-, sosial- og kulturpolitisk tenkning som ikke reduseres til aksjonistiske kriminal-

politiske tiltak."

(Kvinnesoningsutvalget 1989, s.440)

Videre legger utvalget vekt på en faglig helhetstenkning i det forebyggende og behandlende arbeidet. "Dette må gjøres både på det samfunnsmessige og strukturelle nivå, på det interpersonelle plan og ut fra den enkelte fanges situasjon og behov. Integrering, (del)habilitering og avstigmatisering blir særlige viktige oppgaver i en slik helhetstenkning."

(Kvinnesoningsutvalget 1989, s.440)

Utvalget mener at Lindbergs forslag (1988) om en egen behandlingsinstitusjon for narkomane fanger er interessant. Institusjonen bør preges av et sosial - pedagogisk og sosial-

medisinsk opplegg, ut fra en sosiologisk helhetstenkning. Utvalget påpeker at stoffbruken er høyt og øker blant kvinner.

Hvor mye stoff som brukes på Bredtveit er vanskelig å få oversikt over. Ifølge narkoordinator Lisbeth Sollied på Bredtveit, ble det i 1991 avgitt totalt 851 urinprøver, hvorav 843 i forbindelse med kontraktsoning og 8 for mistanke om bruk av stoff i fengslet. 24 av prøvene var positive. (inneholdt rester av stoff) Videre ble det i løpet av 1991 beslaglagt følgende (ref. narkoordinator Bredtveit, Lisbeth Sollied):

Beslaglagt stoff:

-1,5 gram heroin

-3,4 gram hasj

-34 stk. tabletter paralgin forte

-18 stk. tabletter rohypnol

- 5 stk. tabletter melleril

Beslaglagt redskap:

-6 stk. sprøyter

-6 stk. kanyler

-1 glass askorbinsyre

-1 stk. brent skje

-1 stk. beholder (safe)

En undersøkelse om narkotikabruk på Bredtveit, januar 1991

Hensikten med undersøkelsen var å kartlegge; -fangenes forhold til narkotika før og under fengslingen, -deres oppfatning om årsaken til stoffbruk i fengslet, -på hvilket nivå stoffbruken

ligger på, -om stoffbruken var problematisk. I tillegg ønsket jeg å kartlegge hvilken betydning utbredelsen av stoff i fengslet har på treningsvirksomheten i fengslet og hvordan fangen forholder seg til stoff under utfoldelse av idrett. Samt få oversikt over de viktigste grunnene for "å sette seg på" kontrakt og hvilken rolle idretten spiller i denne sammenhengen.

Hyppigheten i stoffbruk før fengslingen

Totalt 18 fanger, eller 54,5% har benyttet stoff daglig før fengsling. Slår vi sammen gruppene daglig, ukentlig og periodevis er antallet 27 fanger av det totale antall. (N=33)

Hvilke stoffer ble anvendt før fengslingen

På spørsmålet om "-hvilket stoff som ble brukt før fengslingen? svarer 27 fanger, eller 82% narkotika, 5 alkohol mens 1 fange ikke ønsker å svare på spørsmålet. Av de som bruker narkotika var 12 fanger brukere av opiater, (morfin/heroin)

Hyppigheten av stoffbruk under fengslingen

Av det totale antall fanger (N=33) svarte 14 at de hadde anvendt stoff under fengslingen. Noe over halvparten (18 fanger) svarte nei på spørsmålet. På spørsmål om hvor ofte stoff ble anvendt, kan svarene deles i tre kategorier: (n=14)

"Jeg bruker stoff når det er mulig å få tak i det på huset."

"Svært sjelden, det finnes ikke stoff på huset."

"Av og til når det blir for tungt å sone."

Hvilke stoffer anvendes i fengslet

Av de fangene (n=14) som hadde brukt stoff i fengslet fordelte bruken seg på følgende stoffer:

- hasj, 2 fanger
- tabletter, 3 fanger (vesentlig Rohypnol)
- amfetamin, 3 fanger
- morfin/heroin, 5 fanger
- alkohol, 1 fange

(Å bemerke er at spørsmålet gjaldt det stoffet fangen hadde brukt mest av i fengslet. Det er kjent at det blir beslaglagt forskjellige typer narkotika, og at de samme fangene har fått "positiv" prøve på ulike stoffer. Av tabletter var særlig Rohypnol mye brukt.)

Mengden av stoff i fengslet

På spørsmålet om hvor mye stoff fangene syntes det blir brukt i fengslet, svarer fangene følgende: (N=33)

- svært mye, 4 fanger
- mye, 4 fanger
- ganske mye/moderat, 5 fanger
- lite, 16 fanger

-missing, 4 fanger

Årsaker til narkotikabruk i fengslet

Som viktigste årsak til bruk av stoff i fengslet svarer 20 fanger (N=33) "avhengig av stoff før fengslingen". Forhold i fengslet var for 9 av fangene den viktigste årsaken. Resten (4 fanger) hadde ikke noe forhold til eller mening om spørsmålet.

Avhengighet av narkotika

På spørsmålet om fangen følte seg "-avhengig av stoff nå?" svarer 19 fanger nei, 9 ja mens 4 fanger svarer vet ikke.

Idrett og avhengighet

Et betydelig antall av fangene mener at tilgang på stoff har betydning for deres fysiske aktivitet. Ca. halvparten hevder at trening reduserer stofftrangen. På spørsmålet om de har vært dopet når de drev fysisk aktivitet svarer 14 fanger ja, 16 nei og tre svarer ikke på spørsmålet.

Idrett knyttet til narkotikabruk i fengslet

Fangene skulle si seg enig eller uenig i noen utsagn knyttet til stoffbruk og idrettsvirksomhet i fengslet. Ca 20% av fangene mente trening var med på å gjøre det lettere å bruke stoff i fengslet. Man kan som idrettsaktive bli sett på som ikke brukere, et annet argument var at treningen gjorde det lettere å få tilgang på stoff.

Bare en fange var enig i at hun fikk bedre effekt av stoff når hun var fysisk aktiv, mens 40% av fangene hevdet å miste lysten på stoff. Over halvparten av fangene så på treningen som en mulighet for å komme bort fra stoffprat på avdelingen.

Kontraktsoning

På spørsmålet om kontraktsoning var et godt tilbud for å bli i stand til å slutte med stoff svarer over halvparten av fangene (18) nei, 9 fanger svarer ja og 7 svarer vet ikke. (N=33)

Informantene ble oppfordret til å kommentere hvorfor de svarte nei. Kommentarene var svært forskjellige men det var mulig å se to hovedtendenser. Den ene tendensen var de fangene som var opptatt av årsaksforhold utenfor anstalten.

- "jeg har dopet meg i tolv år, jeg kan ikke slutte nå."

- "alle de folka jeg kjenner doper seg, jeg har prøvd å være nykteren sammen med dem, men det blir for dumt."

- "skal jeg slutte med stoff må jeg hvertfall ikke sitte i fengsel."

Den andre tendensen var de fangene som var opptatt av forholdene i fengslet.

- "det er ikke noe stoff på huset så jeg kan like godt sitte på kontrakt."

- "jeg har aldri sittet på kontrakt, ikke skal de få bruke meg i noen jævla

statistikk."

- "I think the girls are only useing the kontrakt to get more advantageous for themself."

- "kontrakt er allright for nykterne folk, de får bedre soning og sånn, mens vi andre sprekker å må tilbake til treeren."

- "jeg har sittet på kontrakt i flere måneder uten å se snurten av det de lovte meg, jeg kan like gjerne kutte ut hele kontrakten."

- "for meg har det betydd veldig mye å få være på fireren, men dersom du er skikkelig hekta tror jeg du sprekker."

Motiver for å sette seg på kontrakt

De fleste av fangene i undersøkelsen (N=33) ser på kontraktsoning som et middel for å oppnå goder i fengslet, hvor flere permisjoner og alternativ soning er de viktigste. 3 fanger oppgav muligheten for å trene som motiv for å sette seg på kontrakt. Bare en fange ønsket kontraktsoning fordi hun vil slutte med stoff. De fleste fangene (23) mente idrettsvirksomheten var en medvirkende årsak til å sette seg på kontrakt.

Tiltak mot narkotikabruk i fengslet

Et av spørsmålene var åpent, fangene ble spurt om å komme med forslag på tiltak mot narkotikabruk i fengslet.

Svarene var av både positiv og negativ karakter, og kan deles inn i tre kategorier. Om samfunnet, -stoffet, - fengselsmiljøet.

Om samfunnet

"Narkotika er en del av samfunnet utenfor murene. Man løser ingen problem i et fengsel"

"Når samfunnet har bestemt seg for å putte inn narkomane, så får de finne seg i at det er narkotika i fengslene, mange av oss har vært på masser av "steder" for å kutte ut stoff. Vi slutter når det passer oss."

"There is so many people waiting to do money on drugs. The more you put people inside, the more the price of drugs goes up, and more people will take the chance."

"Narkomane skulle tvangsbehandles eller puttes i egne fengsler, da vil vi få noen fengsler uten stoff."

Om stoffet

"-dessuten burde vi som er narkomane få medisiner og hjelp fra legekantoret. Nå er det ikke mulig å få en jævla sovepille. Jeg har vært narkoman i 12 år, kom ikke til meg å snakk om noen jævla tiltak."

"Problemet er ikke cannabis og slikt. Disse stoffene hjelper bare folk å slappe av litt. De som er avhengig av sterkere stoffer må få metadon eller annen hjelp."

"Jeg forstår ikke hvorfor det er slik hysteri omkring stoffbruk på dette fengslet. Jeg har vært her i tre

måneder og har ikke sett snurten på stoff av noe slag. Det hadde vært bedre dersom jeg hadde fått hjelp til å treffe ungene mine."

"Det er ikke stoffbruken som er noe problem, men all stoffpreiken på avdelingen jeg blir sprø av. Det er for lite å gjøre om kveldene så folk sitter å preker stoff. Jeg gidder ikke høre på så jeg sitter for det meste på cella mi."

Om fengselsmiljøet

"Vi må få mere å gjøre på fritiden. Huet mitt vokser av å sitte her. Du blir sprø av ikke å ha noe å gjøre. Det blir jævla mye stress når det er stoff på "huset", det er ofte ikke nok til alle og det er alltid noen som tyster. Ja, det er et helvete å sitte inne."

"Hvorfor bekymre seg om et problem som ikke finnes. I forhold til alle de andre problemene som finnes i fengslet er det latterlig hvor mye tid og krefter som blir brukt for at vi ikke skal bruke stoff. Når skal vi jenter få like bra soningsforhold som gutta?"

"Jeg synes det er for jævlig at det er bare utlendinger og folk uten stoffproblem som får hjelp, på "fireren" å sånn. Mens vi som har det jævlig, å sprekker å sånn, ikke har en tjangs. Vi som er skikkelig hekta får ikke et jævla tilbud."

Noen kommentarer

Som tidligere nevnt har Lindberg m. fl. foretatt en spørre-undersøkelse om narkotika-bruk blant

innsatte i 4 norske fengsler. (Lindberg m.fl. 1988) Bredtveit var ett av fengslene som deltok i undersøkelsen, det vil derfor være nyttig å sammenligne mine egne data med resultatet som fremkom i 1986.

Svarprosenten på Lindbergs undersøkelse oppgis til 92,3% eller 24 av 26 utdelte skjemaer. Vi vet at kapasiteten på Bredtveit på den tiden var 37 celleplasser. Rapporten nevner ikke om prosentsetsatsen er av det totale fangetallet, eller om det er eventuelle eksklusjonskriterier i undersøkelsen. Metodisk fraviker Lindbergs undersøkelse fra min egen, spørreskjemaene ble utlevert til de innsatte om kvelden og samlet inn om morgenen av forskerne. Min egen undersøkelse fra 1991 var et strukturert intervju med mulighet for kvalitativ utdyping av spørsmålene.

I forhold til aldersfordeling er fangene i Lindbergs undersøkelse noe yngre, bare 17% av fangene er over 30 år. (N=24) Kvinnesoningsutvalget (1989, N=32) og egne tall (1991, N=33) viser at godt over halvparten av fangene er over 30 år. På landsbasis er ca. 38% av fangene over 30 år (Kriminalstatistikk 1989 2s. 115) Som det går frem av tallene er det en klar forskjell mellom alderen på fangene i Lindbergs undersøkelse og de øvrige registreringene. Men det er grunn til å anta, på bakgrunn av egen erfaring fra Bredtveit i tiden fra 1986 til 1991 og de registreringer som fore-

ligger, at fangene på Bredtveit har en relativt høy alder også sammenlignet med kvinnelige fanger på landsbasis.

Mange av fangene på Bredtveit er narkotikabrukere, som startet sin narkotikavirksomhet da forbruket skjøt fart for ti - femten år siden. Disse fangene har etter hvert passert 30 års alderen, noe som bekreftes ved at de fleste residivistene er daglig eller ukentlig brukere av stoff.

Ser vi på fordelingen av varetekt-, soningsfanger og antall residivister, stemmer Lindbergs og egne tall godt overens. Mens det derimot er en tendens til at lengden på dommene fangene får og tiden de har sittet inne, har økt blant fangene på Bredtveit fra 1986 til 1991.

Lindbergs høye tall (80%) på kvinnelige fanger som har brukt stoff før fengslingen blir bekreftet i min undersøkelse. (82%) Det samme gjelder tendensen til at kvinnelige fanger også er involvert i kriminell virksomhet knyttet til stoff.

Antall kvinnelige fanger som bruker stoff i fengslet ser ikke ut til å ha forandret seg nevneverdig fra 1986 til 1991. Det er heller en svak stigning fra 39% til 42% av informantene. Vi vet at det i de senere årene har vært satset store ressurser på Bredtveit for å demme opp for narkotikabruken i fengslet. Både i form av sikkerhetsmessige tiltak for å hindre innsugling og tiltak for å aktivisere

fangene i positive virksomheter i arbeid og fritid. Det ser umiddelbart ut som satsingen ikke har ført frem, når tallet på fanger som bruker stoff i fengslet stadig er høyt. Det er imidlertid flere forhold man må ta i betraktning når tallene vurderes. Fangene får lengre dommer og har sittet lenger i fengslet nå enn tidligere. Muligheten for å ha brukt stoff i fengslet vil sannsynligvis stige desto lenger vedkommende sitter. Et annet forhold er det høye antallet residivister. Under intervjuet måtte jeg ofte presisere at spørsmålet gjaldt nåværende fengselsopphold, ikke tidligere fengsling. Det kan være en mulig feilkilde i det forhold at informanten har tenkt på et tidligere fengselsopphold da svaret ble avgitt.

Statistisk blir det beslaglagt lite stoff og det er sjelden noen av fangene får "positiv" utslag på urinprøvene. Hva som oppfattes som mye eller lite stoff i fengslet, vil alltid være avhengig av hvem som blir spurt. Av de fangene som brukte stoff daglig eller ukentlig før fengslingen svarte nesten alle at de mente det var lite stoff i fengslet og at fokuseringen på dette området var svært overdrevet. Mens derimot mindretallet, (ikke brukere) hevder at det er mye til svært mye stoff i fengslet og at de har problemer med stoffpreiken på avdelingene.

Det er m.a.o. et klart skille mellom brukere og ikke brukere av stoff i hvordan de oppfatter

situasjonen.

Mindretallet (ikke brukerne) så på den totale opptattheten av stoff på enkelte avdelinger og det miljøet som dette skapte, som en større plage enn at det var dop i fengslet og at enkelte fanger kunne være rusa. Når vi vet at flertallet av fangene på Bredtveit er stoffbrukere og at det for mange av dem har vært en viktig del av deres livsvirksomhet, er det naturlig at de tar med seg opptattheten og fokuseringen på stoff inn i fengslet. Denne tendensen vil selvsagt bli forsterket på de avdelingene der fangene kjenner hverandre, kommer fra samme miljø og har referanserammer i samme kultur. Ikke brukere av stoff som soner på Bredtveit har etter min oppfatning valget mellom å involvere seg i et miljø de kjenner seg fremmedgjort i, melde seg ut av fellesskapet eller søke om å bli overført til avdeling/anstalt hvor stoffmiljøet er mindre dominerende.

Politirapporter, uttalelser fra miljøarbeidere, reportasjer i media og statistikken på narkomane som tar overdose peker samstemmig på at narkotikamiljøet stadig blir hardere, og stoffbruken mer avansert. Avhengigheten og stofftrangen tar de, som også Bødal (1983) hevder, med seg inn i fengslet. Dette bekreftes når fangene svarer på spørsmålet om årsaken til at det brukes stoff i fengslet, de fleste svarte at avhengighet av stoff før fengslingen er den viktigste årsaken. Det er derfor mye som tyder på at Bredtveit i

dag og de nærmeste årene må forholde seg til en større eller mindre gruppe kvinnelige fanger som er mere belastet i forhold til stoff enn de som f.eks. sonet i 1983 eller 1986. Og at det sosiale skille i fengslet mellom de fanger som bruker stoff og de som ikke bruker stoff vil øke.

De fangene som er intervjuet bekrefter det inntrykk jeg selv har fra Bredtveit, at det er mye såkalt stoffpreik på avdelingene. Det er rimelig å anta at noe av denne stoffpreiken også dreier seg om å finne nye og mer raffinerte måter å smugle inn stoff i fengslet på. Utgangspunktet og idégrunnlaget for opprettelsen av fengslet var å isolere og kontrollere flest mulig fanger med hjelp av færrest mulig ressurser. Enhver virksomhet som strider mot denne ideologien vil derfor virke forstyrrende. I særlig grad gjelder dette idrett som i sitt vesen står for den frie utfoldelse. Organisert idrett har siden opprettelsen av trenings-sentervirksomheten i 1983 blitt en dominerende virksomhet i norsk fengselsvesen. For å ivareta den frie utfoldelsen idretten står for, ble det lagt stor vekt på å la fangene drive fysisk aktivitet i nær tilknytning til naturen utenfor murene. I min undersøkelse mente 20% av fangene at idrettsvirksomheten økte muligheten for å bruke stoff i fengslet. Over halvparten av de fangene jeg intervjuet hevdet at fysisk aktivitet reduserte stofftrangen og at det var en mulighet for å

komme bort fra stoffprat på avdelingene. Idretten får i denne sammenheng mening både av individuell- og sosial karakter. På spørsmål om det var lettere å skjule stoffbruk når man var idrettsaktiv svarte bare en fange ja. Dette forsterker inntrykket av at fysisk aktivitet kan være med på å redusere det totale forbruk av stoff i fengslet. Men jeg tror det er viktig å ha forståelse for at dersom enkelte fanger har sterkere motiver for å rømme eller smugle inn stoff, vil fysisk aktivitet bli sekundært.

Det som er diskutert i avsnitt over, er hvordan fangene forholder seg til fysisk aktivitet når de er rusfrie, eller ikke har tilgang på stoff. Men hvordan forholder det seg når de er ruset? Over halvparten av informantene hevder å ha vært dopet når de har drevet fysisk aktivitet. En mulig forklaring på kombinasjonen stoff - fysisk aktivitet kan være at enkelte stoffer øker aktivitetens trangen. Særlig gjelder dette amfetamin som mange av mine informanter hevder å ha brukt. En av fangene fortalte at hun ofte syklet i flere timer, mitt på natten "for å få ro i kroppen." En annen: "det hender jeg jogger til jeg ikke orker mere". En tredje fange kom med følgende utsagn: "Vi gjør ofte mye sprøtt når vi er rusa. Jeg husker en gang vi gikk helt fra byen og opp til Tryvannskleiva for å stå slalåm, det var dødskult." Det er også andre varianter, en av fangene hevdet at hun får en uimotståelig trang til å kjøre bil når hun er

rusa fordi: "Da fikser jeg bilkjøringa som ingen ting." Det kan også brukes "speed" for å takle de mere daglige gjøremål. "Når huset ser for jævlig ut og jeg ikke fikser noen ting bruker jeg Makka, da går husarbeidet i en fei og jeg kan dra på byen og handle og treffe venner."

Stoffbrukere som har erfaring med idrettsvirksomhet fra barn og ungdomstiden og som har opprettholdt et positivt forhold til virksomheten vil sannsynligvis bruke fysisk aktivitet for å dempe aktivitetens trang under rus. De som ikke har slik erfaring vil lettere bruke andre aktiviteter som gir den samme effekten og som de behersker og har erfaringsgrunnlag i forhold til.

Hammerlin (1991) påviser i sin analyse av ulike typer kontraktsoning, at det er tildeles store forskjeller i det kvalitative innholdet mellom avdelingene og de ulike anstaltene. Denne realiteten bidrar til at fangene har forskjellig syn på nytteverdien av kontraktsoningen. Når over halvparten av fangene i undersøkelsen hevder at kontraktsoning er et dårlig tilbud for å slutte med stoff, kan dette ha sammenheng med det tildeles dårlige inntrykket fangene har av kontraktsoning på Bredtveit spesielt. Et inntrykk Kvinnesoningsutvalget (1989) bekrefter i sin slutt-rapport. Men det er også påfallende å se på hvilken vekt informantene legger i det faktum at man er stoffbrukere. Fysisk, psykisk og sosial avhengighet viskes ikke bort med et pennestrøk

under en kontrakt. Mange av fangene har prøvd å slutte med stoff på ulike institusjoner hvor forutsetningene for å lykkes har vært atskillig bedre enn i et fengsel. En ubehagelig vissheten om at det ikke nytter, er nok med på å prege deres oppfatning om hva som er mulig og oppnå ved å sette seg på kontrakt i fengslet. Et negativt selvbilde og en følelse av å være taper preger mange av fangene på Bredtveit.

De viktigste motivene fangene har for å sette seg på kontrakt er ifølge fangene selv, ønske om å lette soningssituasjonen generelt. Dette i form av flere permisjoner, økt tilgang på såkalte goder i fengslet og alternative soningsforhold. En stor andel av fangene på Bredtveit (73%) satt på kontrakt da registreringen ble foretatt (januar 1991). Det ligger derfor en viktig utfordring i den motivasjon fangene her gir uttrykk for. Dersom man velger å utforme en helhetlig sosialpedagogisk strategi, (Noe som mangler på Bredtveit ifølge Kvinnesoningsutvalget 1989 s.449) vil man ha større muligheter for å gi fangene kompetanse som de kan nyttegjøre seg av etter løslatelsen. Dersom de ønsker (er motivert for) å slutte med stoff vil en strategi som ser hele den menneskelige virksomhet i sammenheng, være til større nytte enn en mere tilfeldig personrelatert oppmerksomhet. Er det slik at man velger å differensiere mellom de fangene som er kontraktsonere og de som ikke er det, ved å sette inn

ressursene på den først-
nevnte gruppen, blir det
særlig viktig å ikke

ekskludere fanger som
trenger det mest, stoff-
brukerne.

LITTERATURLISTE.

- (1) Innstilling: Komitèen til å utrede spørsmål om reformer i fengselsvesenet kongelig res. 1951. Justis og politidep. 1956.
- (2) Høigård, Cecilie: Kvinnelige lovbrytere. Pax Forlag, Oslo 1983.
- (3) Stortings proposisjon nr. 1, 1949.
- (4) Utvalg: Kvinnesoningsutvalget oppnevnt 1987, Kvinners soningsforhold. Justisdep. 1989.
- (5) Hammerlins, Gustavsons, Såheims Leiraundersøkelse. Justisdep/KRUS/Sosialhøgskolen Trondheim 1991.
- (6) Lindberg, Svendsen, Lærum Rapport: Narkotikabruk blant innsatte i 4 norske fengsler. Institutt for Allmenmedisin, Universitetet i Oslo.

